

LICHTSTRALEN OP DEN AKKER
DER WERELD

1937

No 3

ISAÄC ESSER

EEN EVANGELIE-BELIJDER
3 MEI 1818 — 11 OCT. 1885

DOOR

Ds W. A. WIERSINGA

UITGEGEVEN VANWEGE DEN ZENDINGSSSTUDIE-RAAD DOOR
DE DRUKKERIJ VAN DE STICHTING HOENDERLOO

INHOUDS-OPGAVE

	Bladz.
EEN EVANGELIE-BELIJDER	3
JEUGD EN BEKEERING	4
DE AMBTENAAR	8
DE ZENDINGSVRIEND	20
DE EVANGELIST	28

LITERATUUR-OPGAVE

- I. ESSER: „Straatprediking”, Hollandia-drukkerij, Baarn 1908; met een levensbericht van den schrijver door zijn oudsten zoon Isaac (Soera Rana), en een lijst der door hem uitgegeven geschriften (blz. XL en XLI).

Behalve de boeken in voornoemde lijst opgenomen:

- I. ESSER: „Brief aan de Commissie uit de beide kerkeraden der Protestantsche en Evangelisch-Luthersche gemeenten van Batavia belast met de regeling van het project der vereeniging van gemelde gemeenten”, Lange en Co, Batavia 1853.
- I. ESSER: „Aanteekeningen over Soemba” in het Tijdschrift voor Nederl.-Indië, 1877, II, blz. 161—169.
- I. ESSER: „Kikajat Taurat dan Indjél” (Maleische Bijbelsche Geschiedenis), 6 drukken, waarvan de 5de en 6de gewijzigde en geïllustreerde druk verzorgd is door zijn zoon, Dr B. J. Esser, miss. predikant te Poerbolinggo.
- I. ESSER: „Kitab bebrapa Masmoer, Tahlil-Indjil dan Njanjiän” (Maleisch Psalm- en Gezangboek), Höveker, Amsterdam 1867. — 19 van de keur van 52 Psalmen en één gezang zijn door hemzelf berijmd (19, 24, 32, 33, 62, 67, 68, 72, 73, 77, 81, 89, 95, 105, 113, 127, 128, 145, 146, en het „Te Deum”).

EEN EVANGELIE-BELIJDER

IK SCHAAM MIJ HET EVANGELIE VAN CHRISTUS „NIET” — met dat woord is het leven van Esser als ambtenaar en als zendingsvriend, als resident en als straat-prediker, te typeeren.

Dat openlijke getuigenis voor het Evangelie heeft de eerst zoo voorspoedige opgang van zijn loopbaan als Indisch ambtenaar geknot. Het bezorgde hem het grievende van veel rechtstreeksche tegenwerking en het minachtend glimlachje van velen, die den begaafden man niet voor geheel vol en normaal aanzagen. Het kostte hem een toegezegde residentsplaats op Java, en het maakte, dat hij, weggestopt op Timor, 't ook daar niet uithouden kon, wilde hij niet medeplichtig worden aan wat voor zijn besef onrecht tegenover de bevolking en dus tegenover het Evangelie was.

Dat openlijke getuigenis voor het Evangelie is echter ook de rijkdom van zijn leven geweest. Het deed hem overal arbeid zien en aangrijpen. Het bracht hem in nauw contact met veel arbeiders in het Koninkrijk Gods en zette hem jarenlang in hun voorste gelederen. Het gaf hem overal banden en bevestigde zijn blijdschap in Christus.

Hoe verwonderd en verontwaardigd was hij over zooveel Christenen, van wie hij zien moest: „de afval rondom hen ontzet hen niet, de dreigende wolken van den volkeren-hemel bekommeren hen niet en zij blijven doodkalm, al zijn eigen kinderen en bloedverwanten onbekeerd”. Hij, de vurige van geest, kon daar niet doodkalm bij blijven en spoorde al zijn mede-geloovigen aan, te grijpen die ten doode wankelden.

Waarlijk, deze ijveraar heeft zichzelf geteekend in wat hij schreef onder het hem verleende patent om als „inlandsch kramer” met een kraam godsdienstige werken op de Haagsche kermis te staan: „Dit is mijn ridderorde. Als dit stuk door de

aanstaande geloofsvervolgingen niet verloren gaat, mag het mijnen nazaten tot een opwekking zijn om zich des Heeren Woord niet te schamen, gelijk ik het mij niet geschaamd heb".

Deze opwekking rake ook ons.

JEUGD EN BEKEERING

Isaac Esser, geb. 3 Mei 1818 te Haarlem, verloor reeds op zevenjarigen leeftijd zijn vader, Mr P. H. Esser, procureur-generaal bij het Hooggerechtshof te Batavia. Zijn moeder ging met haar talrijk gezin (Isaac was de achtste van elf kinderen) in Kampen wonen, waar geen belasting en goede scholen waren.

In wat wij van den jongen weten, komt al dadelijk zijn eerlijk en oprecht karakter uit. Hij voelde voor recht en vrijheid, en kon zijn gevoelens niet verbergen. Diep was hij er verontwaardigd over, dat de afgescheidenen in Kampen „gejaagd en geplaagd werden als honden" en hij zou het graag voor hen opgenomen hebben, omdat allen recht moest worden gedaan.

Zijn oom, de heer Roos, die in „het huis met de hoofden" op de Keizersgracht in Amsterdam woonde, wilde hem wel op het kantoor voor den handel opleiden. Maar dan moest hij toch eerst in de Kerk worden „aangenomen". Eerder was men immers niet zelfstandig. Doch dat gaf moeilijkheden. De jonge Esser zat vol twijfelingen, en meende dus geen belijdenis te kunnen doen. Zijn oprechtheid verbood het hem. Maar de dominee vond er wat op. Hij moest maar blijven zitten, terwijl de mede-catechisanten opstonden en de vragen met hun „ja" beantwoordden. Zoo gebeurde. Maar de predikant schreef hem toch in het register der belijdende lidmaten in, en Esser was dus volwassen.

Omdat hij hier geen vooruitzichten meende te hebben, trok

hij in begin 1837, nog geen negentien jaar oud, naar Indië. Waarschijnlijk wel voor handelsdoeleinden, want de Nederlandsche Handelmaatschappij gaf hem vrije passage.

Doch in Indië aangekomen, verkoos hij al spoedig een ambtelijke loopbaan.

Veel van wat hij in den omgang met verschillende families in Batavia zag, stootte hem. Heel het indische leven maakte op hem een ongunstigen indruk. Diep ongelukkig gevoelde hij zich. In zijn Bijbel, van moeder meegekregen, zocht hij troost, maar vond dien weinig. Om bij zijn bijbellezen niet in slaap te vallen, schreef hij heele stukken over. Doch al doorwaakte hij de nachten, zijn zielestrijd kwam niet tot rust. Hij was overtuigd van de waarheid en de kracht van het Evangelie, maar vond er voor zichzelf den vrede niet.

„Mijne ziel was in die dagen een chaos van verwarring. Het licht streed met de duisternis en kon het niet doorbreken . . . Mijn lectuur waren 4 of 5 maandschriften over de geesteswereld; de werken van Swedenborg, Böhme en dergelijke dweepers . . . In mijn eenzaamheid bad ik zonder ophouden, doch onder de menschen was ik geheel anders: vol ambitie en alles aanvattende van 's lands zaken wat ik maar kon en tevens nu en dan afleiding zoekende . . . Ik danste ook wel, met de hel in het hart en onder de voeten”.

Het donkere van dezen zielstoestand werd nog verschrikkelijker op het bericht van het krankzinnig sterven van een broer in Nederland, die zoekende was geweest als hij, en met wien hij veel had gecorrespondeerd.

In deze zielenood zocht hij een uitweg door „de weg der werken” te gaan. „Met al wat mijn geweten afkeurde was het gedaan. Wat arm en ellendig was kon bij mij terecht. Ik gaf alles weg wat ik gespaard had, iedere inlander die kwam bedelen kreeg twintig centen, het dagloon van een arbeider . . . Maar hoe meer ik mij toelagde op zondeloos-

heid, hoe meer de toestand van mijn hart mij duidelijk werd. 't Was alles hoogmoed, eigen gerechtigheid, onreinheid!"

Zijn huwelijk met een roomsch meisje *) bracht in deze zielsmoeiten een tijd van verademing. Maar ook de pastoor, bij wien hij biechtte en die hem absolutie gaf, kon hem niet helpen. Hij had een andere absolutie van noode. En samen met zijn jonge vrouw zocht hij het weer bij den Bijbel. Zijn zieleangst werd bij den dag erger. Hij werd zwaar ziek en vreesde krankzinnig te worden. Hij las over Blumhardt, en kreeg Groen van Prinsterer's „Ongeloof en Revolutie" in handen. Maar al het lezen en onderzoeken gaf hem toch geen rust. Dus besloot hij er alles aan te geven en maar eenvoudig te doen, wat de Heere eenmaal in Zijn schapen zou prijzen: ellendigen kleeden, zieken en gevangenen bezoeken, enz. „Ik wist wel, dat daarmede de hemel niet te verdienen viel, maar 't was toch nog een stroohalm".

Op dien weg der werken heeft Christus hem staande gehouden en Zijn genade doen zien.

Hoe graag mocht hij het later tot op de straat toe vertellen! Hij zou zijn eerste gevangenis-bezoek in Batavia doen, bij een moordenaar, die tot twaalf jaar veroordeeld was. Met een kloppend hart zag hij den cipier de zware celdeur open-sluiten en nog benauwder werd het hem toen de deur weer achter hem werd dichtgedaan. Daar stond hij tegenover een bleeken jongen man met een zwaren baard. Wat te zeggen? Hoe te beginnen? Hij moest toch beginnen . . . „gij zijt een moordenaar" kwam er hakkelend uit. „Leelijkheid, dat behoef je me niet te komen zeggen, dat weet ik wel", was het booze antwoord.

Met een hoogroode kleur stamelde Esser: „zoo meen ik het niet, ik wilde u komen zeggen, dat u nog wel zalig kunt

*) Caroline L. C. Nieuwenhuys, overleden 25 Febr. 1862.

worden". „Zoo", zei de man, „ga dan zitten, wil je een bittertje hebben".

Daar bedankte de celbezoeker natuurlijk voor, maar hij las hem de geschiedenis van den moordenaar aan het kruis uit zijn Nieuwe Testament voor en zei: „mij dunkt, dat wanneer gij het nu zoo aanlegt, ook gij nog behouden zult worden". En zeer verlegen ging hij de cel en de gevangenis uit.

Op den terugweg in de schaduwrijke laan naar zijn bureau kwam de Heere hem tegen. Hij zag: ik ben als die moordenaar. Ik, die daar zoo deugdzaam binnenkwam. Voor mij is er alleen die zelfde weg tot zaligheid: gratie, volkomen genade, om-niet te ontvangen, alleen om Jezus' wil. Hij zag het kruis van Jezus Christus en verstond de plaatsvervanging, de reiniging in Zijn bloed, de volkomen vergiffenis en verzoening met God.

„En op hetzelfde oogenblik werd het mij gegeven dit alles kinderlijk geloovig aan te nemen, en bevende van een voor-smaak der eeuwige vreugde, bereikte ik, als een ander man, mijn kantoor".

Eerst sprak hij zijn vrouw ervan. „Vrouw, wij zijn moordenaars, maar er is volkomen genade in Jezus' bloed". En hij mocht ook haar zien komen tot het kruis van Christus.

Veel had hij in deze dagen te danken aan den omgang en voorlichting van den horlogemaker-zending Emde, die hem met liefde ter zijde stond.

Hij deed dadelijk weer hetzelfde werk als vroeger, en bezocht zieken en gevangenen. Maar hoe anders kwam hij nu in de cel. Als een getuige, dat voor den diepst-gezonkene redding mogelijk is. Was hij zelf niet verlost? Hoe anders deed hij die werken nu. Niet meer als een plicht, maar uit dankbaarheid voor de verkregen verlossing en uit 's harten drang om anderen dat zelfde heil deelachtig te zien worden. De ijver was zoo mogelijk nog vergroot, want dit woord

was diep in zijn hart gevallen: „de zuivere en onbevleete godsdienst voor God en den Vader is deze: weezen en weduwen bezoeken in hunne verdrukking”.

DE AMBTENAAR

Men mocht toen in Indië wel een Christen zijn, maar dan niet zoo heelemaal echt. Bovenal moest men verdraagzaam zijn en zich wachten voor alle overdrijving. Een Christendom, waar geen Heiden of Mohammedaan aanstoet aan nemen kon, was het allermeeest loffelijk.

Groen van Prinsterer zei in 1851 in de Staten-Generaal heel voorzichtig over de Evangelisatie van Java: „Ik herinner mij gelezen te hebben in de merkwaardige reisbeschrijving van den predikant van Rhijn, dat de Regeering zoo ver is gegaan om, in scholen door de zendelingen op eigen kosten onderhouden, te eischen, dat er geen onderwijs zou worden gegeven, niet alleen in het leerstellige, maar ook in het godsdienstige niet. Ik herinner mij dat, toen een zeer bekwaam zending naar Indië terugkeerende gaarne medehelpers zou gehad hebben en van gouvernementswege ondersteuning verzocht, hij ten antwoord ontving, dat men de noodzakelijkheid daarvan niet inzag, omdat de Javaan geen heiden maar Mohammedaan is en één God en Vader met ons aanbidt. Ik heb hooren verhalen, dat een predikant verplaatst zou zijn geworden (met verplaatsing schijnt men in Indië veel te werken) omdat hij geweigerd had deel te nemen aan een feestviering ter eere van Mohammed”.

Het is begrijpelijk, dat een vurig man als Esser, die na zijn besliste omzetting zich het Evangelie van Christus nog minder schaamde als daarvoor, het in zulk een wereld moeilijk kreeg.

Hij was reeds prachtig opgeklommen en van klerk ter

Algemeene Secretarie allengs hoofd-commies geworden. In het gevolg van den Gouverneur-Generaal P. Merkus had hij een reis door Java gemaakt, waarvoor hijzelf van te voren alle noodige gegevens over personen en toestanden had nagespeurd en verzameld. Hetzelfde deed hij voor een reis op Bantam en al ging hij daarbij niet mee, toch wist hij de aandacht te vestigen op de verkeerde handelwijzen van de hoofden van Lebak en de verdrukkingen der bevolking. Zijn onderzoek en oordeel bleek den G.G. geheel juist te zijn, al meende deze den toestand te moeten laten zooals die was.

In 1850 maakte hij, nu als adjunct-inspecteur der cultures met zijn Directeur weer een reis door Java. Maar daarna kwam voor hem de groote moeite in zijn ambtelijke loopbaan.

Esser had uit de „Christelijke Stemmen” vernomen, dat er ter gelegenheid van de wereld-tentoonstelling te Londen in 1851 een bijeenkomst van de Evangelische Alliantie gehouden zou worden. Aan den voorzitter, Herschell, een bekeerde Israëliet, schreef hij nu over de droevige toestanden in Indië, en verzocht daarbij Java in het gebed te gedenken, opdat er zendelingen mochten komen.

Deze brief werd tegen de bedoeling van den schrijver in eerst in het Engelsch vertaald en gedrukt, en toen weer uit het Engelsch in het Nederlandsch opgenomen in *de Indiër* en *de Arnhemsche Courant*, maar daar — hetzij met opzet, hetzij per abuis — vervalscht. Esser had geklaagd, dat „de Blijde Boodschap” niet door het Réveil in Indië was doorgedrongen (Engelsch: glad tidings) — en men had die woorden doen slaan op de „heuglijke gebeurtenissen van 1848”!

Het gevolg was een Kabinetsbrief van den Gouverneur-Generaal A. J. Duymaer van Twist, met de vraag, of hij erkende dezen brief geschreven te hebben. Het antwoord was natuurlijk: deze niet. Waarop gevraagd werd: welke dan wel? Waarmee het gouvernement dus inzage vroeg van zijn particuliere correspondentie!

Ondanks zijn zeer breedvoerige verantwoording nam de G.G. (die zelfs het advies kreeg van den Raad van Indië om Esser ongehoord uit de Koloniën te verwijderen!) een besluit d.d. 7 Augustus 1851 o.a. bepalende, „dat de adjunct-inspecteur der cultures I. Esser, zoodra zich daartoe een geschikte gelegenheid voordeed, in een andere werkring zou worden overgeplaatst, zooveel mogelijk overeenkomende met zijn toenmalige rang en bezoldiging, en den directeur der cultures zou worden aangeschreven dien ambtenaar inmiddels met geen inspectiën te belasten”. Ook sprak dit besluit van Esser's „bekende” denkbeelden.

Deze zaak kwam ook in de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Groen van Prinsterer sprak ervan in zijn groote koloniale rede op 8 December 1851, waaruit wij ook het voornaamste gedeelte van Esser's gewraakten brief leeren kennen.

„Ik zal weinig voegen bij hetgeen de spreker uit Arnhem heeft gezegd. Volgens hem was het *bijkans* vervolging; ik zal stoutmoediger zijn; ik noem het *vervolging*; indien de vervolging proportioneel met soortgelijke wanbedrijven toeneemt, kan ze, bij eenige christelijke ijver, weldra een verbazende hoogte bereiken. Ik wensch aan de vergadering de weinige regels voor te lezen, die eigenlijk het *corpus delicti* uitmaken in den brief van Esser aan de vergadering van Christenen te Londen:

„Ja, broeders, onze behoeften zijn hier eindeloos groot. Wij hebben geen Gützlaff, die Europa doorreist, om de harten zoo te bewegen, dat ons zendelingen worden gezonden, dat men voor ons arm land bidde. Weest gij dan voor ons als een broederschap van zendelingen, onzer belangen gedenkende in uwe gebeden: ze met hartelijkheid en met aandrang aanbevelende aan uwe verschillende genootschappen, wanneer gij weer naar de plaats uwer woning zult zijn teruggekeerd. Denkt vooral aan Java; hetgeen daar wordt gedaan zal zijn

zegen ook voor de andere eilanden met zich brengen, daar Java het middelpunt van de belangen der omringende eilanden uitmaakt. Zullen wij nog meer aan u schrijven? Gij weet, dat hier millioenen zielen op uwe gebeden en uw bijstand wachten. Dit maakt alle vermaningen en aanbevelingen over-tollig; wij smeeken u om uw krachtige hulp; het zal u ten zegen verstreken, die te verleenen".

„Ziedaar", sprak Groen, „de strafbare daad, ziedaar het corpus delicti! Ik zou bijna denken, dat de Regeering niet in het oog heeft gehouden, *aan wie* de brief gericht was; aan eene vergadering van Christenen tot zendeling-geenootschappen in betrekking. De gewapende macht waarover die geenootschappen beschikken, is niet buitengewoon groot. Misschien heeft men gedacht dat het verzoek gedaan werd aan Engelschen, die grooten invloed hebben op het Parlement; men dacht misschien dat de missive gelijk stond met demonstratiën, zooals later die van Kossuth; dat reeds gewapende stoombooten met zendingen op reis waren. — Ik hoop niet dat ik, ook thans, naar de schatting van sommigen, te ver ga en dat het recht om hierover te spreken zal worden betwist. Wanneer ons de bevoegdheid ontzegd wierd om hier de voorspraak te zijn van een Nederlander die, naar ons voorkomt, op Java onrechtvaardig wordt behandeld, zou het recht, ter plichtsbetrachting onmisbaar, aanmerkelijk worden verkort . . . Wij gaan uit van het beginsel dat hetgeen wij voor de Javanen verlangen, gelijk voor ons, ook voor hen het *ééne* noodige is; dat wij tot mededeeling daarvan verplicht zijn, en dat onze staatsvorm in deze verplichting eener Christelijke natie geen verandering gebracht heeft; zoodat de vraag is niet *of*, maar *hoe* die verkondiging plaats hebben zal".

Dit woord doet ons verstaan, wat achter de verontwaardiging tegenover den schrijver zat. „Heel onze politiek", schreef Esser later, „wordt beheerscht door één beginsel n.l. vrees!

vrees voor de vreemden, vooral voor de Engelschen; vrees voor rustverstoring . . . ; vrees voor verkeerde handelingen onzer ambtenaren; vrees voor de Zending; vrees voor de christelijke school!"

Hoe heeft hij onder deze achteruitzetting en dit onrecht geleden! Op wraak zon hij niet, maar op christelijke vergelding: in zijn hart beloofde hij de Regeering een scheeps-lading zendelingen!

In 1854 vertrok hij wegens de gezondheidstoestand van zijn vrouw naar Nederland. Een jaar later werd hem (eerst te Amsterdam, daarna te den Haag) het toezicht opgedragen over „de versmelting van duiten uit Indië", welke betrekking hem jarenlang veel vrijen tijd liet om in en buiten de plaats van zijn inwoning het Evangelie te verkondigen.

Onderwijl zocht de verongelijkte ook recht te krijgen bij de Regeering. De Minister Jhr J. P. Cornets de Groot van Kraayenburg deed eindelijk het besluit van den G.G. Duymaer van Twist te niet en gelastte het Indisch Bestuur hem in Midden-Java te plaatsen. Drie residentien waren vacant. In Mei 1861 ging Esser naar Indië terug. Maar telkens was er een ambtenaar „ouder in dienst", die hem voorging. Aan het ministerieele besluit werd dus geen gevolg gegeven.

Als vervanger van den Resident Brocx, die met drie maanden verlof ging, werd hij nu naar Timor gezonden, „bekend als bij uitstek ongezond, wellicht in de stille hoop, dat ik er zou sterven, zeker om, in dien uithoek geen last van mij te hebben". Door den nood gedwongen moest hij dit wel accepteren, al was het tegen zijn zin, en al begreep hij best, dat hij er voor goed blijven zou.

Hoe weinig rekende men toen met de nooden en behoeften van eiland en bevolking! Esser toch, die zeer weinig van de Timor-archipel afwist, vroeg audiëntie aan, om te mogen vernemen, welke bedoeling de Regeering met dit gewest had.

Hij kreeg ten antwoord, dat hij *twee minuten* audiëntie kon verkrijgen. Daar zag hij van af en wendde zich nu tot den Algemeenen Secretaris, die hem ronduit zei, eigenlijk ook niet te weten wat men met Timor wilde. Hij zou het op de plaats zelf wel uit het archief gewaar kunnen worden. Hij vond er . . . een instructie van 1830, de beginselen van Rousseau voorschrijvende in het gemoedelijke kleet van het oude „Nut van het Algemeen”.

Vruchteloos vroeg hij langen tijd om iets beters. Antwoord kwam er eerst niet. „'t Verwonderde mij niet, want op het stuk van beginselen was men in Batavia nooit veel verder gekomen dan mooie woorden en vooral: rust en orde!” Eenige maanden vóór zijn vertrek in 1863 werden hem echter al de instructies voor het Binnenlandsch Bestuur op Java toegezonden, om daar uit te nemen wat voor Timor paste.

Hoeveel breeder was zijn eigen inzicht! En hoe klaar zag hij de fouten van een te sterk gecentraliseerd bestuur! Hoe ver was hij in menig opzicht zijn tijd vooruit!

Tot zijn residentie behoorde behalve de eilanden Timor, Roti en Sawoe ook Soemba. Na zijn bezoek aan dit eiland, schreef hij aan de Regeering, dat het sluiten van contracten met de Soembaneezen hem ongeraden voorkwam. Uit de motiveering van dit advies leeren wij zijn bedachtzaamheid als regent en zijn goedwilligheid tegenover de bevolking kennen.

Resident Brocx had met vier van de rijkjes op Soemba contracten gesloten, gelijk dat met zoogenaamde „vorsten” op andere eilanden gebruikelijk was. Hierbij verbonden deze vorsten zich de souvereiniteit van Nederland te erkennen; geen vreemdelingen zonder vergunning van hooger hand toe te laten om mijnen te ontginnen, enz.; de zeeroof en slavenhandel tegen te gaan.

Esser toonde aan hoe onverstandig dit alles was. Wij zijn immers volstrekt niet genoeg met land en volk en bestuur

bekend, om te weten met *wien* wij contracten kunnen sluiten en of de personen, die zich aan ons voorstellen als vorst of rijks grooten, werkelijk zijn die zij voorgeven te zijn. Drie z. g. vorsten, die op Soemba als teeken van de hun verleende waardigheid rottingen met zilveren knop ontvangen hadden, beweerden, dat de Radja van Melolo geen gouden knop moest hebben, maar dezen alleen te danken had aan zijn zwager op Sawoe, die zijn grootheid had opgehemeld. Gevolg: roof- en moordpartijen! Deze rechten zijn volkomen in den blinde toegekend. Heeft werkelijk die z. g. vorst recht om over toelating van vreemdelingen te beschikken? Heeft hij (of soms het volk) recht op den grond? Is hij bevoegd om voor zijn volk de souvereiniteit van Nederland te erkennen? Wij weten daar eigenlijk niets van. Want wij onderzochten niet eerst de toestanden aldaar.

De gevolgen van deze onwetendheid zijn belachelijke vergissingen: den Soembaneezen wordt de zeeroof verboden en — zij bevaren de zee niet eens! Zij moeten in contact en correspondentie blijven met den postmeester op Sawoe of den resident in Timor's hoofdplaats Koepang, en — zij komen de zee nooit over! Mijnen zijn in Soemba volkomen onbekend, en — zij hebben met hun kruisje onderteekend, dat zij deze niet zullen laten ontginnen! Wat verstonden zij dan onder deze belofte? Dit: dat het hen voortaan verboden was de dukaten en rijksdaalders, die zij aan hun dooden hadden meegegeven, weer op te graven. Zij beklagden zich tegenover Esser over de hardheid van dezen maatregel! Dat zij zich er aan onderworpen hebben, is niet te denken. Toch teekenden zij het contract, want een Nederlandsch stoomschip lag in de nabijheid van hun eiland.

Bovendien stond in deze contracten door een ongelukkige verkeerde vertaling van den Maleischen tekst precies het tegenovergestelde van wat men bedoeld en gewild had, n. l.

dat de vorst zeeroof en slavenhandel zou *bestendigen* in plaats van *tegengaan*. Dát was dus overeengekomen, en deze bepaling zullen de roovers wel niet ontdoken hebben!

Achter zulke practische bezwaren stond voor den Christen-regent Esser dit groote principieele: „Wij gebruiken overal de Maleische taal, mede gevormd door het Mohammedanisme. En planten daarmee Mohammedaansche denkbeelden over alleenheersching van vorsten en willekeur van hoofden. Wij — meestal in onze politiek kinderen der Fransche revolutie — brengen onze denkbeelden van concentratie enz. overal mede, en zoo is het te vreezen, dat wij met de beste bedoelingen tamelijk wel de inlandsche huishoudingen hebben in de war gestuurd en niet veel anders hebben gedaan, dan de handen sterken van dezen of geenen roover, die wij vlag en stok met gouden of zilveren knop hebben in handen gegeven. . . Wil men deze eilanden weldoen, dan moeten wij er Zendingen of Christenambtenaren plaatsen, die lust en tijd hebben om de taal en godsdienstige overleveringen te bestudeeren. Eerst dan kunnen wij met kennis van zaken handelen. Onzinnig is het echter van heidensche volkeren te verlangen, dat zij met ons oprechte overeenkomsten zullen aangaan, wanneer een resident er met een stoomschip verschijnt en hoogstens een paar dagen blijft, waarbij alle gelegenheid voor deze arme menschen ontbreekt om hun priesters te raadplegen, gunstige dagen te zoeken door het in acht nemen hunner gewoonten, offers te brengen, enz.”

Hier vraagt hij dus eigenlijk reeds om een christelijk „taalman”!

Maar wij zijn de geschiedenis van zijn komst op Timor vooruitgelopen. Zijn entréé was wel iets heel buitengewoons! Na de toespraak van den vertrekkenden resident, zei hij, het gezag overnemend, dat hij zulks deed in den naam van Jezus Christus, die hem gezonden had, en dat hij naar Gods Woord

de wetten zou toepassen, zoekende het welzijn van land en volk. De goedgezinden zouden in hem een vader hebben, de kwaden een streng heer. Hij sprak in het Hollandsch en in het Maleisch, en voegde er in de laatste taal nog een woord aan toe voor Mohammedanen en Heidenen.

Doodelijke stilte; nooit was daar iets dergelijks gehoord!

Zijn voorganger was gewoon Zondags receptie te houden en hij volgde dit voorbeeld op den eersten Zondag, die aanbrak. Hij ging ter kerk bij den Zendeling-hulpprediker Donselaar, en 's avonds was zijn huis voor de ontvangst van bezoekers gereed en verlicht. Al wat te Koepang „notabel” was, verscheen. Na verwelkoming en de thee, legde één der bedienden een quarto-bijbel op tafel en zei de waarnemende resident tot de heeren en dames, dat hij, als echte Hollander aan vaderlandsche gebruiken gehecht, gewoon was alle dingen door Gods Woord en gebed te heiligen, ook deze receptie, en daarom den Zendeling Donselaar verzocht voor te gaan. Daar deze zich verontschuldigde, deed hij het zelf; niet als magistraat, gelijk hij uitdrukkelijk liet uitkomen, maar als „huisvader”.

Onmiddellijk na de dankzegging gingen allen heen en in zijn tweejarig verblijf op Timor heeft hij ter receptie nooit één der notabelen meer gezien!

Zeer veel deed hij *voor de scholen*. Op de publieke school voor Europeesche kinderen in Koepang werd de Bijbel niet gebruikt; na eenig tegenstribbelen van den onderwijzer kwam daar verandering in. De Zending, die sedert 1820 Timor weer opnieuw als arbeidsterrein had gekozen, bezat 6 inlandsche scholen, die met behulp van het Gouvernement werden onderhouden. De nieuwe resident verwijderde ongeschikte leerkrachten en zorgde voor betere. Op Roti ging het evenzoo. En de arbeid van school en prediking was niet te vergeefs. Dit bleek in Mei 1863, toen een hevige storm woedde in de wateren rondom Timor. Op de noordkust van Soemba

strandden zeven schepen. De schipbreukelingen vonden bij de Soembaneezen niet alleen geen hulp, maar werden door hen beroofd en mishandeld. Ook op de kust van Roti werd een schip geworpen. Uit eigen beweging snelden de naburige Christen-radja's met eenige honderden inboorlingen te hulp. Niets van het hunne werd den schepelingen ontfroofd, integendeel, alle noodige hulp werd gereedelijk verleend.

Op Sawoe was in het midden der achttiende eeuw wel het Christendom gepredikt, waardoor er zelfs vijf gemeenten moeten zijn ontstaan, maar deze waren verwaarloosd en het volk was in het Heidendom teruggezonden. Al spoedig wist Esser echter de hoofden te bewegen om scholen op te richten. Hij liet een onderwijzer van Ambon komen en deze opende in 1862 een school te Seba. Tegelijk werd door hem een goedgezinde Deen, Erich geheeten, die als schipbreukeling te Koepang was gekomen, tot posthouder op Sawoe aangesteld. De resident liet zelf in Nederland in het Sawoeneesch een tractaat drukken over den weg des heils, en dat verspreiden onder de bevolking. Zoo werd op Sawoe het zaad des Evangelies weer uitgestrooid, dat straks heerlijk ontkiemen mocht.

Verder heeft Esser *tegen den slavenhandel* gewoed. De slavernij heerschte op alle eilanden; de slaven vormden er den vierden stand. Er werd op Flores slavenhandel gedreven door de Endeneezen. Vooral van Soemba roofden zij hun waar, welke op de slavenmarkten op Soembawa, op Lombok, ja zelfs te Singapore verkocht werd. De Resident Esser gaf van dit alles aan de Regeering verslag en wees als den voornaamsten schuldige een Arabier op Soemba aan, die daar nog wel bewaarder van onze vlag was, en zich daarmee dekte! Er werd een oorlogsschip naar Lombok en Soembawa gezonden met een tolk, — die evenwel zorgde, dat er geen slavenmarkten aangetroffen werden, en de Gouverneur-Generaal logenstrafte dus Esser's beschuldiging.

Deze ging toen zelf naar Soemba en Endeh en gaf de namen op van 22 slaven en slavinnen, in het bezit van den Arabier, van welke twee uit de hoofdplaats der Residentie Koepang geroofd waren! In Endeh vond hij 300 geroofde slaven, nam twee slavenhandelaars en twee van hun slaven mee en gaf de zaak in handen van den Raad van Justitie te Soerabaja. Doch de Gouverneur-Generaal L. A. J. W. Baron Sloet van de Beele weigerde er iets aan te doen, op grond dat de vorsten van al die eilanden zelfbestuur hadden, waarmede wij ons niet hadden in te laten.

Onderwijl had men van de bemoeiingen van den resident in den omtrek gehoord en zochten mishandelde slaven te Koepang bescherming. Van het kleine eilandje Daoe kwamen er zelfs 400 over! Hij wees deze menschen een stuk gouvernementsgrond bij de hoofdplaats aan en wist de regent van het eilandje, die met groot gevolg kwam opdagen om de vluchtelingen terug te halen, met krachtige overredingen tot wegtrekken te bewegen. Zulk een schrik viel over de slavenhouders, dat een posthouder, die er al eenige jaren een paar uit Sawoe had, deze stilletjes 's nachts daarheen terugzond. De bevrijde schepselen kusten de handen en voeten van hun weldoener.

Het viel den resident niet mee op Timor. Er waren allerlei misstanden, ook in de militaire kringen en onder de ambtenaren. Maar hoofdbron van veel ellende was wel de *verpachting van opium* en arak.

Gouverneur Daendels had deze opiumverpachting ingevoerd. Het recht tot bereiding en tot klein-verkoop op bepaalde verkoop- en gebruiksplaatsen werd bij openbare aanbesteding aan den meestbiedende verleend. Verschillende stelsels heeft de Regeering trachten te vinden en te volgen om haar twee tegenstrijdige begeerten te combineeren, n.l. èn het gebruik onder de inlandsche bevolking te beperken, èn — zoo hoog

mogelijke winst te maken. Wilde echter het laatste gelukken, dan moesten de pachters het eerste wel tegengaan en het debiet zooveel mogelijk trachten uit te breiden. Gaf de Regeering te weinig opium voor het door hen opgevoerde gebruik, dan smokkelden de Chineesche pachters de rest er wel bij! Naast de openbare „kitten" (verkoop- en schuifplaatsen) waren er veel geheime, ja zelfs min of meer „erkend geheime". Want de pachters moesten toch ook iets boven de pacht overhouden!

Al de pogingen van Resident Esser om afschaffing der opium- en arak-pacht te verkrijgen, vermochten bij de Regeering geen gehoor vinden. Toen men te Batavia zelfs ondanks een aandoenlijk, geheel uit eigen beweging door de Chineezzen (de voornaamste opiumschuivers) zelf ingezonden smeekschrift, tot handhaving van de opiumpacht besloot, achtte Esser zich verplicht vóór de nieuwe verpachting heen te gaan, wilde hij zich niet medeplichtig gevoelen.

Hij vroeg dus ontslag, en ging Timor verlaten.

Moeilijk viel hem dat niet. Hij zag immers geen enkel heil in de wijze, waarop de Timor-archipel van boven af geregeerd werd. Deze „ware overigens zonder veel kosten van veel ellende te verlossen door zending en school, ten laste der bevolking". Maar dan moest het gezag er versterkt worden „door een flink bataillon inlandsche Christenen onder inlandsche officieren en één Europeesch hoofd-officier. Maar zal het tot zoo iets komen, dan moet er eerst wat meer barmhartigheid zijn voor de ellenden dezer eilanden-bewoners, of slechts het besef, dat onze Koning, souverain zijnde over die armen, de verantwoordelijkheid draagt voor het koppennellen, rooven, slavernij, enz. daar sedert eeuwen inheemsch.

Men zegt wel dat onze krachten en middelen uitbreiding van gezag niet toelaten, doch dat is niet zoo. Men kan Rotineezen en Sawoeneezen tot alles vormen wat men maar

wil, en zoolang men van de inlandsche krachten en middelen geen gebruik maakt of nooit heeft beproefd gebruik te maken, ontbreekt het bewijs, dat men niet op elk eiland een behoorlijk bestuur zou kunnen verkrijgen."

Met zulke gedachten vervuld, vertrok de oud-resident van Timor uit Indië, waar hij als jonge man met zooveel idealen heen was gegaan. Hij zou het schoone land, dat hij toch liefhad, nooit terugzien. Maar hij zou nog jarenlang mee mogen helpen om het de zendelingen te sturen, die het mede noodig had om zijn idealen hun vervulling te doen naderen.

DE ZENDINGSVRIEND

Dat alleen het Evangelie Indië helpen kon, had hij immers reeds vóór zijn beslissende levensverandering gezien. En hij had de hand ook zelf aan den ploeg geslagen.

Hij begon in zijn eigen huis en omgeving. Op Kramat wonend, verkondigde hij het Evangelie aan zijn bedienden en richtte hij een school voor Maleische kinderen in zijn koets-huis in. Jammer genoeg kon hij alleen een mohammedaanschen onderwijzer voor hen vinden, zoodat hij zelf 's morgens vóór zijn vertrek naar de stad de kinderen een half uurtje bijbelsche geschiedenis vertelde, en ze 's middags de opgegeven vragen overhoorde.

Nog in hetzelfde jaar, waarin hij het verzoek om voorbede voor Java tot de vergadering der Evangelische Alliantie in Londen zond, werd zijn gebed om zendelingen verhoord.

Ds Heldring van Hemmen was met een nieuw denkbeeld gekomen voor de verbreiding van het Evangelie in Indië. Deze moest geschieden door een groote schare Christenen, die zich onder de Heidenen zouden vestigen (koloniseeren) als ambachtslieden of ambtenaren en in hun vrijen tijd het Evangelie zouden prediken als colporteurs, evangelisten of

catechiseermeesters. Hun handel en wandel zou hun getuigenis moeten bekrachtigen, en de Heidenen de kracht van het Evangelie in het dagelijksch leven doen kennen. Een Vereeniging „de Christen-werkman” werd daartoe gesticht (waartoe o.a. Groen van Prinsterer en N. Beets behoorden).

Mocht het eigenlijke kolonisatieplan al niet doorgaan, Heldring kreeg toch contact met Gossner in Berlijn, die voor hem een drietal Zending-werklieden zocht, welke via Nederland de reis naar Nederlandsch-Indië ondernamen.

Esser, een trouw lezer van Heldring's „Christelijke Stemmen”, wist natuurlijk van een en ander af, en ontving met den christelijken kring in Batavia deze mannen met blijdschap. Om hen in hun arbeid te steunen werd „*het Genootschap voor In- en Uitwendige Zending*” opgericht (1852). Het stond op geen kerkelijken grondslag, maar wel werd uitdrukkelijk verklaard, dat men zich niet zou „vereenigen met hen, die de waarachtige Godheid van onzen Heere Jezus Christus loochenen”.

Veel heeft dit Genootschap voor het Koninkrijk Gods in Indië mogen doen. Ds King (de stichter der Rehoboth-zending), Mr Anthing (vice-president van het Hooge Gerechtshof te Batavia en tegelijk ijverig Evangelist), W. E. van Charante (wiens huis een waar tehuis voor Zendingen en hunne gezinnen was) hebben er in meegewerkt. Het heeft niet alleen de Zending-werklieden door Heldring en straks door de Ermelo'sche Zending gezonden, als zijn eigen arbeiders gesteund en verzorgd, maar ook zelf eigen helpers in dienst gehad. Door zijn medewerking is in latere jaren het Seminarium te Depok en de Conferentie van Zendingen tot stand gekomen. Terwijl het bovendien jarenlang de eenige band was, die de geloovigen te Batavia aan elkander verbond.

Hoe genoot Esser van dit alles. De scheepslading zendelingen zag hij al komen, en hij ging ijverig aan het collecteeren. De anderen durfden dat niet te doen, en hij had ook menige

grofheid en lomphheid te dragen. Maar met dat al kon het Genootschap toch reeds het eerste jaar f 14.000.— uitgeven!

In verband met den arbeid voor dit Genootschap, stichtte Esser (met J. L. Martens, die langen tijd aan het hoofd dezer vereeniging heeft gestaan) een „Vereeniging tot bevordering van Maleische Christelijke lectuur“. De groote behoefte aan zulke lectuur had hij reeds in zijn brief aan den kerkeraad in 1853 betoogd: wat de Maleische gemeente „noodig heeft, is: een eenvoudige vertaling van de gansche Heilige Schrift, met aantekeningen, opdat zij niet tot bijgeloof vervalle“. „Zij leeft wellicht op een tiende gedeelte der christelijke waarheden en 't geen zij nog weet, heeft zij geput uit oude echt-hervormde werken en eenige stukjes van Medhurst“.

De eerste negentien leden dezer Vereeniging vertaalden ieder eenige stukken uit de „Bijbelsche Geschiedenissen van Dräper“, maar in allerlei verschillende soorten Maleisch. Esser nam dit in 1854 alles mee naar Holland en herzag het daar met hulp van den regeeringstranlateur de Lannoy, die met verlof was. Allengs liet hij echter Dräper varen en „schreef naar zijn hart“. Toen de Lannoy des morgens met de boot naar Indië terugkeerde, kwam Esser met de laatste bladzijden bij hem; het Oude en Nieuwe Testament was klaar. Dit boekje heeft veel zegen verspreid. Esser zelf vond het op Timor in de school, en een zendeling trof er een Batakker mee in zijn hut, die bezig was het te verscheuren, omdat hij boos op het boekje was: want hoe meer hij er in las, hoe zwarter zijn hart werd.

In 1878 had de Vereeniging 175.000 exemplaren van verschillende werkjes verspreid, waarvan Esser er 30.000 geleverd had, o.a. een herdruk van de Psalmen en Gezangen, verscheidene door hem zelf vertaald *).

*) als een merkwaardige leiding Gods mag hierbij nog verteld worden, dat een latere herdruk van zijn „Bijbelsche Geschiedenissen“ in 10.000 exemplaren, die Esser omstreeks 1865 in Zeist verzorgde, werd mogelijk gemaakt

De eerste poging om *de Soendaneezen* met het Evangelie bekend te maken, ging ook van dezen zendingsvriend uit. Hij liet het Evangelie van Mattheüs vertalen door een Indo-Europeaan, in de Soenda-landen geboren en opgegroeid. Hij keek het met een oud-resident zelf na en verbeterde er zooveel aan als hij vermocht. Op eigen kosten liet hij het drukken. Met zijn nevenbedoeling om de wereld te overtuigen, dat de bewoners van Java meer dan één taal spraken, is hij wellicht beter geslaagd, dan met het boekje zelf. Aan de taal van het in 500 exemplaren gedrukte en verspreide boekje ontbrak (volgens het oordeel, gevonden bij Coolsma) te veel, dan dat men het bruikbaar zou kunnen noemen.

Esser zat dus reeds in heel wat arbeid in, toen hij in 1854 met verlof naar Nederland kwam. Uit hun bladen en geschriften kende hij reeds de meeste broeders, die hier de Zending liefhadden. Mej. van Vollenhoven (later met Esser's broer getrouwd) stond namens een Vrouwenclub, die in Amsterdam voor de Zending werkte, met hem in correspondentie. (Uit het contact met dezen kring is later het Java-comité geboren).

Welk een vreugde was het voor den in Indië zoo geminachten strijder al spoedig na zijn aankomst in Nederland op het Zendingsfeest der Hernhutters „in eens midden in de vrienden” te mogen zijn. Na het liefdemaal voelde hij zich gedrongen te spreken. Hij teekende de duisternis van Indië en ried aan, Beets op f 1000.— per maand daarheen te zenden; de heer van Eyk moest dat dan maar betalen en er zijn buiten voor verkoopen! Op dit woord, dat Esser wel echt heelemaal typeert, brak een daverend applaus in de kerk los, begonnen door Da Costa!

Maar hij werkte ook mee aan veel meer practische plannen. In het najaar hield hij voor de „Vereeniging ter verbreiding

door een legaat hem vermaakt door de moeder van den moordenaar, dien hij in Batavia het wonderlijk celbezoek had gebracht, dat hemzelf de oogen voor eigen verlorenheid en voor Christus' genade opende.

der waarheid" in Amsterdam een voordracht over den zedelijken en godsdienstigen toestand op Java, waarbij hij de Nederlandsche Christenen weer vurig opriep zendelingen te zenden. De Vereeniging beantwoordde deze roepstem door uit haar midden een „Java-comité" te benoemen, welk lichaam zich op zijn eerste vergadering (24 Maart 1855) constitueerde. Voorzitter werd de bekende T. M. Looman. Het Comité sloot zich aan bij het „Genootschap voor In- en Uitwendige Zending" te Batavia en was daar eigenlijk alleen een collecteerende hulp-vereeniging van. Het was dus eerst allerminst het voornemen zelfstandig zendingsarbeid te verrichten. De eerste zending, die in 1860 afgevaardigd werd (J. Beukhof) ging dan ook naar Batavia, en kwam in dienst bij het Genootschap. Zijn arbeid lag daar onder Inlanders, Chineezen en Europeanen, waarbij allengs de Inwendige Zending het voornaamste werd: arbeid onder militairen, in de hospitalen, in de gevangenis enz.

Later zond het Java-comité echter ook zendelingen naar Sumatra en onder de Madoereezen in Oost-Java, doch eerst in 1898 maakte het zich geheel van het Genootschap voor In- en Uitwendige Zending te Batavia (dat nog steeds zijn wijkarbeid enz. voortzet) los.

Esser had in al dezen arbeid natuurlijk een levendig aandeel. Opwekken tot geven kon hij, die zelf de opbrengst van zijn boekjes en vertaalwerk telkens gebruikte voor arbeid in Gods Koninkrijk, gemakkelijk en vrijmoedig.

Zijn collecte-reizen brachten altoos veel op. Op zestig-jarigen leeftijd deed hij (van November 1878 tot Maart 1879) nog een groote collecte-reis voor zijn Java-comité, die f 6000.— opbracht. Meestal ging hij dan telkens voor drie weken van huis, sprak elken dag (behalve Zaterdag) en Zondags geregeld tweesoms driemaal; steeds derde klas reizend en zich allerlei ontberingen getroostend.

Doch niet alleen het Java-comité had de liefde van zijn

hart. Hij gaf zijn medewerking eveneens aan anderen zendingsarbeid. Tot 1860 was eigenlijk het Nederlandsch Zendelinggenootschap *het* lichaam geweest, door alle Christenen in ons vaderland gesteund. Maar Groen van Prinsterer had reeds in 1847 gaven voor het Parijsche Genootschap gevraagd, en noemde als reden om zijn geld daarheen te zenden, de ongunstige geruchten aangaande het N.Z.G. wat de belijdenis en het geestelijk leven betrof. Heldring was toen al spoedig met de actie voor zijn „Zendeling-werkman” gekomen, en overal zochten degenen, die een vaste belijdenis als grondslag begeerden, naar nieuwe samenbinding. Als eerste kwam hieruit de *Nederlandsche Zendingsvereniging* te voorschijn (1858). Zij stelde zich (uit de vóór-geschiedenis en den toestand van het N. Z. G. geheel te verklaren) op belijdenden grondslag en verklaarde zich tegen alle hiërarchie op christelijk gebied, dus ook tegen het zichzelf kiezen van het bestuur.

Esser, hoewel straks geen actief medewerker van deze Vereeniging, is er toch ook weer bij, en houdt in Rotterdam een toespraak over de Soendaneezen, waaronder deze Vereeniging dan al spoedig het werk aanvatten gaat.

Veel meer actief had hij een aandeel in de oprichting van de *Nederlandsche Gereformeerde Zendingsvereniging* (1860). De stichting hiervan ging uit van Ds Schwartz, predikant bij de Vrije Schotsche Kerk en zendeling onder Israëel te Amsterdam *). Haar doel was: Evangelie-boden te vormen en uit te zenden tot de Israëlieten en de heidenwereld, inzonderheid in de Nederlandsche Overzeesche Bezittingen; haar grondslag was: de belijdenis der Hervormde Kerken (waaronder volgens de toelichting der statuten door de oprichters waren te verstaan „Gereformeerde Kerken”). Het *vormen* van Evan-

*) deze had met Witteveen, Heldring en Esser in 1858 reeds Lion Cachet naar Zuid-Afrika uitgezonden.

gelie-boden was dus mee de bedoeling; wat ongetwijfeld samenhang met Schwartz' positie als leider van het Seminarie der Vrije Schotsche Kerk in Amsterdam. Het Bestuur richtte dan ook dadelijk een oproep tot de kweekelingen van deze opleidingsschool om zich te geven aan den dienst der Zending. Eén was bereid te gaan: Wilkens. Toen zag men om naar een arbeidsveld. Men dacht aan Salatiga, aan Bali, aan de Molukken en besloot eindelijk Wilkens naar het laatst genoemde gebied te zenden. Maar deze begon al meer op te zien tegen de taak, die hem daar wachten zou en trok zich terug. Het is iets moois in Esser's karakter, dat hij later niet als Paulus met dezen Markus niet meer samen werken wil, maar hem aanstelde in den Evangelisatie-arbeid in den Haag.

In 1862 kwam de eerste Zending Vermeer (ook een oudkweekeling van het Seminarie) van de Ned. Geref. Zending naar Tegal op Java, vanwaar hij later naar Banjoemas verhuisde. Hier ligt dus het begin van wat nu de arbeid der Geref. Kerken op Midden-Java ten Zuiden is.

Zijn bijzondere liefde voor het Java-comité en de Geref. Zendingsvereeniging belette Esser evenwel niet zich ook met andere corporaties in verbinding te stellen. Daarvoor was zijn hart veel te ruim en zijn liefde voor allen arbeid in Gods Koninkrijk veel te groot. Op Timor resideerende, greep de nood van Sawoe hem aan, en kwam er door zijn toedoen een brief bij de Utrechtsche Zendingsvereeniging in, waarbij Sawoe aan haar biddende belangstelling werd aanbevolen. Maar deze Vereeniging had toen geen gelden om een zendeling uit te zenden.

Hij was het ook, die in 1872 de aandacht der zendingsvrienden op *Soemba* vestigde: „Een Zending zou op dit eiland een onuitsprekelijke weldaad zijn en is er dringend noodig”.

Toen hij voorgoed in het vaderland was teruggekeerd, gaf hij zich geheel en al aan al dezen arbeid. Zijn tweede vrouw

(Mevr. de Wed. M. W. de Mol van Otterloo geb. Hovy), waarmede hij in 1864 in het huwelijk trad, was hem daarbij voorzeker tot een grooten steun. Haar huis in Zeist was reeds lang een tehuis voor allerlei zendingsvrienden en voor allerlei arbeiders in Gods Koninkrijk, die in ons vaderland over hun arbeid vol nood en zegen kwamen spreken (o.a. Radstock, Baedeker). Zóó leerde Esser haar kennen, en vond hij in haar voor zich een medearbeidster en voor zijn drie kinderen een moeder, die hen jong liefde voor 's Heeren dienst zou bijbrengen (zelf had zij uit haar eerste huwelijk ook drie kinderen, terwijl uit dit huwelijk nog zes kinderen geboren werden).

Want het was de hoop van dezen arbeider in Gods Koninkrijk, dat ook zijn kinderen naar Indië zouden mogen gaan om er het Evangelie te verkondigen. Opdat zij, zooals hij het heel ootmoedig uitdrukt, er mogen doen „wat hun vader en grootvader niet hadden kunnen doen: iets degelijks vergelden voor onze groote schuld aan de koloniën”.

Wat zal het hem een vreugde zijn geweest, dat zijn zoon Julius Pieter zich geven wilde voor den arbeid onder de Madoereezen op Oost-Java. Het was als een bekroning van zijn eigen krachtigen oproep tot de Kerk des Heeren om Java toch niet te vergeten. Een feestdag zal hem den 3den September 1879 wel geweest zijn, toen zijn zoon tot dit werk in de Nieuwe Kerk te Amsterdam werd uitgezonden. Maar 't bleef ook voor den gevoeligen man een offer dezen jongen te moeten afstaan. Nadat hij te IJmuiden van hem afscheid genomen had, liep hij vandaar naar Santpoort terug „al gaande en weenende”.

Esser heeft zijn zoon op aarde niet mogen weerzien. Twee jaar na zijns vaders dood kwam hij met verlof (1887) en twee jaar later stierf hij reeds (1889). Maar dit korte zendelingsleven is van rijke beteekenis geweest voor heel den arbeid onder de Madoereezen, wier „apostel” hij was. Want in dezen

zoon zat de geest van den vader, wat ons toespreekt uit dit woord van hem: „zendingswerk is gezegend boven alle werk, waarmede de mensch zich op aarde kan bezighouden”.

DE EVANGELIST

Deze zendingsman was natuurlijk ook Evangelist. En dat wel in den ruimsten zin des woords. Overal trachtte hij de naam-christenen, waarmee hij in aanraking kwam, de werkelijkheid van zonde en genade weer te doen verstaan, opdat de ingezonken Kerk des Heeren weer gebouwd mocht worden.

Wij leeren zijn gedachten over het verval en de weg tot opbouw van het christelijk leven in Indië het beste kennen uit zijn open „*Brief aan de Commissie uit de beide Kerkeraden der Protestantsche en Evangelisch-Luthersche gemeenten van Batavia belast met de regeling van het project der vereeniging van gemelde gemeenten*” (1853). Dit schrijven is één protest tegen de vereeniging van deze beide kerken, voorgesteld op aandrang van den Staat, mede uit bezuinigingsoverwegingen.

De drang tot vereeniging kwam dus niet op uit het geloof of uit het besef van noodzaak tot bekeering. En daartegen vooral ging Esser's bezwaar.

„Een toestand als die dezer gemeente wordt in de Schrift genoemd „vervallen te zijn van de genade”, en het baat hoegenaamd niets, levenlooze lidmaten te vereenigen, omdat de vereeniging een schijn van eenheid geeft, terwijl de werkelijkheid geheel anders is”.

Verder had hij er ernstig bezwaar tegen, dat de kerk zou zeggen „geen ander gezag te hebben dan *het Evangelie*”, als daarbij niet werd verklaard, wat onder het Evangelie werd verstaan. Hij verlangde, dat uitgesproken zou worden, dat het gezag van het geopenbaarde *Woord Gods* werd erkend.

Anders vreesde hij, dat, waar in Nederland de vrijzinnige predikanten elken dag minder werden gezocht, de algeheele vrijheid in Indië deze zou aanlokken, daar haastig naar de open plaatsen te dingen.

Zijn open brief eindigt in een oproep, om „ernstig en te zamen te streven naar diepe verootmoediging voor God, belijdenis van zonde”; in het bewustzijn, welk een groote schuld de Europeanen in Indië op zich geladen hebben: „door God geroepen om blijde getuigen te zijn van Zijne onmetelijke liefde voor een verloren menschengeslacht, in den doop aan Hem opgedragen, hebt gij deze heerlijke roeping versmaad uit liefde voor een wereld welke voorbijgaat. Gij hebt geen acht geslagen noch op de heerlijke beloften noch op de ontzettende bedreigingen van Hem in Wiens mond geen leugen is gevonden.

Hoe zal 't u zijn, wanneer Hij komt ten gerichte?”

Een man, die zóó de vinger op de wonde plekken der z.g. Christenen in Indië durfde leggen en den moed had te zeggen: zoo zegt de Heere en tenzij dat gij doet naar dit woord, gij zult geen dageraad hebben — moest wel tegenstand wekken. Hij had besloten, 's avonds om acht uur den Bijbel te lezen, ook wanneer er bezoek kwam. De eerste, die dit trof was de schoonzuster van den toenmaligen Gouverneur-Generaal met haar verloofde. Van dien tijd af kwam er niemand meer. „De geheele wereld verliet ons”.

En toch — dit wekte wel eerbied en sprak nog tot vele gewetens. Dat bleek wel, toen hij vóór het vertrek van denzelfden G.G. weer eens te Buitenzorg kwam, en dadelijk een uitnoodiging ontving om bij den „Grooten Heer” te komen dineeren. Zij bleven maar in klein gezelschap: de G.G., een adjudant, een inspecteur en Esser. Toen de soep genuttigd was, zei Zijne Excellentie, „dat hij mij voorbedachtelijk had genoodigd, omdat het naar zijn inzien met den inspec-

teur niet goed ging, en hij verzocht mij dezen eens te vermanen. Ik zeide, dat ik bereid was te doen wat hij verlangde, doch dan oprecht genoeg moest zijn om met hemzelve te beginnen, daar hij op geen beteren weg was en even noodig had zich te bekeeren".

Zóó was de Evangelist Esser! Hij kon niet zwijgen, want die zweeg, „had God niet lief", en haatte zijn medemenschen.

Aan boord op zijn eerste terugreis naar het vaderland hield hij Zondags bijbellezing, en in den zomer met de familie te Wijk aan Zee poogde hij het Evangelie te verkondigen onder de Roomsche bevolking aldaar. In den Haag gevestigd (1858), hield hij bijbellezingen aan de Geestbrug, en voorgoed uit Indië terug deed hij dadelijk weer hetzelfde in de omgeving van Zeist. Op de boot en in den trein, overal moest hij spreken van zijn Heiland als van den eenigen weg des heils.

Deze evangelisatie-arbeid werd meer stelselmatig door hem ter hand genomen, toen hij zich in Mei 1869 voorgoed in den Haag vestigde. De geestelijke nood van vele arme verdoolden daar drukte hem zeer, en hij gevoelde bijzonder de noodzakelijkheid om het Evangelie te verkondigen aan hen, die er nimmer van hoorden.

In het najaar begon hij met den Evangelist Wilkens volks-samenkomsten *in de zaal „Terpsichoré"* in de Lombardstraat te houden. Het was een kroeg met dansgelegenheid, en nog erger dan dat. Maar de waard was uit geldgebrek genegen de zaal te verhuren: 's Zondagsmorgens en twee avonden in de week om acht uur tot kwart vóór negen. Daarna was er weer de een of andere partij.

De Zondagmorgen-samenkomst werd na twee keer al opgeheven, want al was aangekondigd, dat alleen gesproken zou worden voor menschen, die nooit ter kerk kwamen, vele „vrienden des Heeren" kwamen toch en Esser wilde allen schijn vermijden van afbreuk aan de kerkelijke samenkomsten te doen.

De zaal was zeer geschikt: op het podium stonden groote bloempotten en een paar beelden van dansgodinnen met bazuinen — men zou het dus wel niet wagen allerlei projectielen naar de sprekers te werpen!

Men had op groote aanplakbiljetten de onderwerpen aangekondigd, b.v. het groote Babylon; de groote Hoer; het roode beest; de watergolven, die groot geluid geven (de drukker maakte er „waterwolven” van).

Het was eerst zoo gemakkelijk niet. De zaal was stampvol met allerlei wonderlijk slag van volk. Vier agenten waren noodig om eenige orde te bewaren. Het gebrul en gejoel was eerst groot, maar toch gelukte het hier het Evangelie te brengen en na het spreken tractaten uit te reiken. Heel den winter werd de arbeid voortgezet. Het gehoor bestond voor het grootste deel uit mannen en jongelingen, al waren er ook vrouwen van minder goede reputatie bij. De sprekers namen al meer toe in vrijmoedigheid om te getuigen van Gods oordeel en genade.

Op den laatsten avond van deze wintercampagne verzochten de sprekers, dat van de ongeveer 300 bezoekers zouden opstaan, die niet meer gewoon waren geweest ter kerk te gaan, dan alleen om een kind te laten doopen of een huwelijks-inzegening bij te wonen, en die, nu door deze samenkomsten geleerd, weer tot een ordelijk leven en tot kerkgaan gebracht waren. „Wij zeiden tot driemaal toe, wat wij bedoelden; wij vroegen niet, wie door Gods genade bekeerd waren geworden, maar alleen wie van openbaar slecht leven gebracht waren tot uiterlijk godsdienstige gewoonten”. Ongeveer honderd personen stonden op!

Toen de winter voorbij was, besloten onze twee Evangelisten een proef te nemen met een *bijbelkraam op de kermis*. Zij kregen een goede plaats aan den ingang van het Lange Voorhout. Bijbels, platen en teksten werden uitgestald, en zeer in het bijzonder het publiek aangeprezen.

De toeloop was groot en de passage werd aan den ingang der kramen er zeer door belemmerd. Een eigenares van een nog niet eens geopende kraam protesteerde bij de politie, dat door de toespraken haar handel bedorven werd. Toen verzocht de hoofdcommissaris van politie minder te spreken. Dat kon Esser natuurlijk niet beloven en omdat hij sterk op zijn stuk bleef staan (hij had immers een patent, „zijn ridderorde“!), werd hem de open ruimte vóór het paleis van den Prins van Oranje aangewezen voor de toespraken. Daar werd nu een overdekt houten spreekgestoelte gezet met een kleine Hollandsche vlag van blik, waarop te lezen stond: „Aanbeveling voor de boekenkraam. Gratis tractaatverspreiding. Korte toespraken“.

„De satan had zijn eigen glazen ingeworpen“. Er was meer ruimte voor de hoorders en in de bijbelkraam kwam voor de twee daar werkende broeders gelegenheid tot meer persoonlijke gesprekken over het Evangelie.

De spot bleef niet uit. Eenige „heeren“ lokten straatmuzikanten naar de spreekplaats of huurden een man, die een aap boven op een hond, rondleidde, en die nu en dan een pistool afschoot. Ook vond men het spreekstoeltje op een morgen omvergehaald. Maar de zegen van het twaalfmaal gedurende acht dagen gebrachte Evangelie bleef niet uit, en werd ook door enkelen aan de straatpredikers zelf medegedeeld.

Esser zelf vond later het spreken op kermissen zelf zoo verkieselijk niet. „De gemoederen van velen zijn dan te zeer vervuld met aardsche dingen en de tongen door den drank enz. tot spot en lastering te zeer bereid. Ik spreek liever na de kermis“. Maar deze arbeid is voor hem toch mee de aanleiding geweest om tot zijn regelmatige *straatprediking* te komen. De zalen waren te duur, en die men juist graag hebben wilde, waren niet te krijgen bij de eigenaars. De straat was goedkoop en het allerruimste arbeidsveld.

Esser ging naar den hooftcommissaris van politie en vroeg of hij op straat mocht vertellen van vaderlandsche geschiedenis, het leven van mannen van beteekenis als Abraham, enz. Deze zeide, dat dit een ieder vrijstond. Daarop werd ook den burgemeester kennis van het voornemen gegeven, die alleen nog waarschuwde er voor te zorgen, dat er geen volksoploopen kwamen.

Vol moed en weinig de moeilijkheden vermoedend, begonnen zij. Een breed overleg, hoe en waar te beginnen, was er niet eens! De eerste toespraak werd N.B. gehouden op het Slijkeinde, staande tegen den muur van het krankzinnigen-gesticht! Het werd een volksoploop met veel geschreeuw: „in het dolhuis!” En de Evangelisten kwamen alleen met veel moeite door hun toespraakjes heen en uit het gedrang vandaan.

Voor het vervolg zocht men de eerstvolgende keeren stillere buurten, waarbij Esser en Wilkens dan na afloop der toespraken elkaar een hand gaven en voor het gezicht van de menschen uit elkaar gingen. Toen hun prediking eenig burgerrecht verkregen had, kwamen zij van lieverlede weer in de drukkerie wijken, zoodat zij ten slotte een 16-tal staanplaatsen hadden in de verschillende deelen der stad, waar zij zonder belemmering der passage op een goed gehoor konden rekenen. Gingen zij aanvankelijk met zijn tweeën, nu durfden zij ieder apart gaan, om zoo te meer regelmatig op de verschillende plaatsen te kunnen getuigen.

Natuurlijk vond dit spreken op straat ook niet dadelijk bij alle orthodoxe Christenen waardeering. Daarvoor was het te nieuw en ongewoon. Velen vonden, dat zóó het Evangelie ontheiligd werd. Maar Esser wees erop, dat het spreken op straat zoo oud was als het Evangelie zelf, ja, niet alleen door den Heere Jezus zelf en zijn Apostelen was gedaan, maar ook reeds door Israëls profeten, terwijl ook buiten de grenzen

van het volk des Verbonds Paulus op de markten sprak, hoeveel tegenstand dat ook verwekken mocht.

Dit verweer van Esser en het zien der vruchten bracht vele aanvankelijke tegenstanders tot zwijgen.

Zoo werd Esser de eerste straatprediker in ons land. Hun, die meenden, dat dit bij hem navolging der Engelschen was, voegde hij toe: „bij ons is het spreken op straat uit de omstandigheden *geboren*, en wij doen het veel eenvoudiger dan de Engelschen. Deze zingen eerst en bidden, en na het spreken zingen en danken zij. Zij hebben er ten minste een zestal personen bij noodig om hoorders door uitdeeling van uitnoodigingskaartjes of dergelijke te lokken en met hen te zingen. Wij behoeven slechts eenige tractaten uit te deelen om gewillige hoorders te krijgen”.

Wat *den inhoud* van zijn toespraken betreft, moet vooral opgemerkt worden, dat hij met veel nadruk over de zonden sprak en de dreigende straf Gods daarop niet verzwieg. Zóó alleen kon de weg in het hart der menschen bereid worden om naar het Evangelie te luisteren. De donders der wet en de ontzettende dreigingen van het profetisch woord werden evengoed gebracht als het dringend, vriendelijk-lokkend Evangelie.

Verder treft u bij het lezen van zijn toespraken en geschriften het *heenwijzen naar en aanknoopen bij den Doop*. Een onge-loovige is dwaas. „Dat zal ik u bewijzen. Hier staat een arme jongen. Wanneer de Heer uit den hemel hem persoonlijk bij zijn voornaam noemde en hem beloofde: „wanneer gij overwint, zult gij zitten op mijn troon”, zoudt gij dan niet zeggen: o jongen! welk een voorrecht, welk een eer is U geschied!... Gij zoudt het onuitsprekelijk dwaas vinden, wanneer die jongen daarop geen acht gaf; er niets om gaf; er niet aan geloofde en, gelijk Ezau, deze heerlijkheid opofferde om de voorbijgaande dingen dezer wereld! Maar dit doet waarlijk de gedoopte ongelovige.

Hiermede hing ook samen, dat hij zijn hoorders weer tot de kerk poogde te brengen. Wij zagen reeds, hoe hij het een rijke vrucht van zijn arbeid vond als een onverschillig mensch weer ter kerk ging. Hij vertelde daartoe ook dikwijls 's Maandags op straat den inhoud van een preek, die hij Zondags had gehoord met den naam van den dominee erbij. Soms zelfs had hij er de geheele week stof door.

Zijn toespraken waren altoos recht op den man af. „Die kerels spreken wel flink, maar het prikt zoo“, zei er één. Een liedjeszanger hief om de prediking te verstoren het toen veel gezongen deuntje aan „jij zal het zien en ondervinden“. Wilkens viel in met zijn sterke stem: „ja, ja gij zult het wel terdege zien en ondervinden, dat wij u de waarheid verkondigd hebben, wanneer God u, uit deze wereld van schijn, overbrengt in die wereld, waar de naakte werkelijkheid voor den dag komt. Deze wereld gelijkt een groot maskerade-bal, waarop de mensch zich anders vertoont dan hij is; hij is afkeerig van zelfkennis, onwaar tegenover zichzelf; vermaakt zich met een andere kleeding dan hem voegt. Maar wee! wee! eenmaal moet dat pakje worden uitgetrokken en hij in zijn ware gedaante voor den rechterstoel van Christus verschijnen. Dan is het te laat om de gerechtigheid van Christus, waarmede de zondaar alleen voor God verschijnen kan, nog aan te doen“.

Al dadelijk grepen ook deze eerste straatpredikers het nieuws van den dag aan om tot uitgangspunt van hun toespraken te dienen. Deze waren dus zeer actueel. De roofmoord door Jut te den Haag op een dame en haar dienstbode gepleegd (1872) was dagenlang aanleiding om de verdorvenheid van den mensch in het licht te stellen. Dat kon te gereeder, omdat heel deze geschiedenis de boosheid van ons hart zoo sterk openbaarde, immers vóór de ontdekking van den dader was deze Jut nog getrouwd en had zijn huwelijk laten inzegenen

in de Kloosterkerk. Een eenvoudig dienstmeisje had Jut in de gevangenis in Leeuwarden geschreven en liet aan Esser zijn antwoord zien. Hij gaf dit met haar toestemming uit, voorzien van een bijschrift, met de vraag aan geheel Nederland: hoe kan een zondaar weer een waar mensch worden? De antwoorden, die binnenkwamen, lieten op ontstellende wijze de onmacht van het ongeloof en de hoogmoed der braven zien. Esser schreef er weer een boekje over: „Vreeselijk teeken des tijds. Antwoord van vrijdenkers over den brief van Jut” (1876). Het bleek wel, dat alléén Jezus Christus voor moordenaars raad weet.

Ook bij eenige andere even schokkende moorden gebruikte Esser al zijn moed om aan de verontwaardigde „brave Hendriken en brave Maria's van het Nut van 't Algemeen” te zeggen: gij zijt die man! Het sterven van Koningin Sophia en van de Prinsen van Oranje en van Prins Frederik was evenzeer aanleiding tot een dringend spreken over de noodzaak om te kunnen sterven. Bij de begrafenis was den Haag vol menschen en werd voor groote scharen gesproken en werden duizenden tractaten uitgedeeld.

Deze arbeid was waarlijk niet gemakkelijk. Esser raadde dezen dan ook maar zonder meer niet ieder aan. Moed vond hij er niet voor noodig, wel eenvoud des harten en bovenal natuurlijkheid. Een preektoon was vooral uit den booze: de straatjongens hebben deze dan ook al spoedig te pakken en de spreker krijgt het benauwd! De scheldwoorden en spottende opmerkingen zijn nog niet het moeilijkste te dragen. Veel moeilijker was voor den fijn-gevoeligen oud-resident het medelijdend glimlachje, waarmee zeer beschaafde heeren uit de hoogte op hem neerzagen!

Een dringende eisch voor de sprekers was ook: *gevatheid*. Nu daar ontbrak het hier niet aan! Een waardig „lid van het denkend deel der natie” viel den spreker eens in de rede

en verklaarde alleen te gelooven, wat hij zag. „Vrienden”, zei Esser tot het volk, „let eens goed op; dit in inderdaad merkwaardig; deze heer gelooft alleen wat hij ziet. Zoo is het immers, Mijnheer?” „Ja”, zei de man. Waarop de spreker langzaam en met veel nadruk zei: „deze mijnheer heeft niet gezien, dat hij geboren is, dus gelooft hij niet dat hij is geboren”.

Jarenlang heeft Esser dezen arbeid volgehouden. Een paar jaar achtereen sprak hij vier keer per dag op verschillende plaatsen en als zijn krachten het hadden toegelaten, zou hij graag een heelen dag zoo hebben willen staan om te spreken van Gods groote erbarming voor verloren zondaren.

De vruchten van deze straatprediking bleven niet uit, al waren zij ver beneden Esser's verwachting. Ook hier bleek immers de waarheid van het woord: „breed is de weg ten verderve, velen zijn er, die er op wandelen; nauw is de weg ten leven, weinigen zijn er, die dien vinden”. Toch deelt hij in zijn boek „Straatprediking” veel treffende voorbeelden van zegen mee.

Esser leerde er ook al meer het populair spreken en schrijven door. Op aandringen van Capadose begon hij het blaadje „*Maran-atha. De Heer komt*”, dat van 1867—1878 door hem verzorgd werd. De opbrengst werd gebruikt om meerdere Evangelisten uit te zenden. Ook aan *de Heraut*, *de Bazuin* en *de Wekstem* werkte hij regelmatig mee.

Groen van Prinsterer, die met dezen vriend van Mr L. W. C. Keuchenius dweept en hem zoo gaarne hoorde bidden, beval Esser in 1865 den kiezers als candidaat voor de Tweede Kamer aan. Een politicus was Esser echter niet. Wel wist hij de gedachten van Groen zeer goed te populariseeren, maar hij was in al die geschriften ook bovenal de Evangelist. Dat merkt gij in de werkjes, die hij schreef: „Zal Domela Nieuwenhuis het lot van den werkman verbeteren?” (1884) en „De toestand van ons land of de Twee

Machten in Nederland, ieder voor zich en beide te zamen tot onderdrukking van tegenstanders bereid" (1884; de Roomschen met hun oppermachtigen Paus, de Liberalen met hun almachtigen staat). Hij bestrijdt in beide de beginselen der Fransche Revolutie, zooals deze een gevolg zijn van de ontkenning der souvereiniteit van God. En toont den werkman aan, dat „in plaats van de zelfzucht der liberalen, die de gelijkheid en de broederschap opofferen aan de vrijheid" de nieuwe partijen van communisme en socialisme „de gelijkheid en broederschap op den voorgrond stellen en daaraan de vrijheid opofferen". Als de fraaie plannen van deze nieuwe partijen verwezenlijkt mochten worden, voorspelt hij, dat de arbeider daar alles bij verliezen zou. „Hij zou eenvoudig worden een slecht betaalde, slecht gevoede, slecht gekleede slaaf of lijfeigene".

Zoo heeft deze Evangelie-belijder met woord en daad en pen gearbeid, zoo lang hij kon. Op den duur begaven hem voor dit alles al meer de krachten. De straatprediking moest hij opgeven. Hij verzamelde toen nog de armste en meest verwaarloosde kinderen van de straat in een lokaaltje en leerde ze lezen, schrijven en rekenen met den Bijbel als eenigst „schoolboek".

Zijn laatste ziekbed was moeilijk voor hem. Deze man kon niet werkeloos zijn. Langzaam kwijnde hij weg, vaak somber, maar toch niet onzeker van wat hij de slotsom van zijn leven noemde: „dat ik een arm zondaar ben, enkel zonde, en door Gods genade mag gelooven, dat de Heere Jezus voor mij tot zonde gemaakt is, opdat ik in Hem zou gerechtvaardigd zijn, in Hem, die een volkomen Verlosser is . . ."

In dit geloof stierf hij slapende op Zondagmiddag 11 October 1885 te midden der zijnen.

Hoe heerlijk was het werk Gods in dezen man, en tot welk een ruimen zegen heeft de Heere zijn leven gesteld.

Hijzelf had zeer zeker ook zijn fouten.

Hij had een echte Petrus-natuur en was dikwijls veel te spontaan en daardoor te onbeheerscht. Een man, die bij zijn terugkomst in het vaderland „van blijdschap het gras kust“, moest wel veel teleurstelling ten deel vallen. Hij geloofde als vriend van Blumhardt Sr aan genezing op het geloovig gebed en genas zelf van een ernstige oogziekte, maar nam ook „in het geloof“ passage en bestelde uitrustingen voor zendelingen, zonder er dikwijls nog eenig geld voor te hebben. Bij zulke „geloofs“-daden spreekt toch ook het karakter wel een beetje mee.

In zijn evangelisatie-arbeid was hij veelal ook zoo spontaan, dat hij de juiste tact vergat. Zoo was zijn optreden op dien eersten receptie-zondag te Koepang zeer zeker geheel ongeschikt om de notabelen aldaar voor zijn persoon te winnen, of voor zijn beginsel gunstig te stemmen. Ook was hij in zijn toespraken op straat soms veel te persoonlijk in het aanzeggen van het oordeel Gods over één bepaald-aangewezen zondaar. Als hij zegt: „de ongeloovigen in de parlementen spreken het zelf uit: zij noemen zich de mannen der linkerzijde. Sterven zij daar, dan zien zij niet naar den gekruisten Heiland en gaan verloren“ — dan laat hij zich voor ons besef te veel gaan.

Maar het werk Gods in Esser was heerlijk. Hij was zoo'n echt christen, die zich geheel en al gaf voor Gods Koninkrijk, en alleen vroeg, wat de Heere wilde. Afgestorven van de eer van menschen en levend door Christus voor de eer van God. Die zelf met heel zijn persoon en leven stond achter alles wat hij sprak en deed. Die altoos in alle omstandigheden meende en vasthield, wat hij zeide.

Daarom zag hij zoo diep het bederf van het menschenleven in maatschappij en staat en kerk. „Wie zal berekenen wat ons de leugen in kerk en staat, in pers en maatschappij kost aan blijdschap in den Heer en vruchten op onzen arbeid, aan zegen over ons volk en onze koloniën?“ Dit maakte hem

„protesteerd lid van de Geref. Kerk van Batavia" en deed hem zijn kinderen bij Blumhardt, bij Schwartz (in de Engelsche Zendingkerk te Londen), of thuis (door Ds P. Huet en Ds Lion Cachet) doopen, en maakte dat hij niet ten Avondmaal kon gaan. En toch — voelde hij de zonde der Kerk sterk als *zijn* zonde, waarvan hij zich maar zoo niet losmaken kon. Hij zegt van een zelfmoordenaar, dien hij gewaarschuwd had, dat hij kon zeggen rein van zijn bloed te zijn. Althans betrekkelijk, „omdat het mij twijfelachtig voorkomt of de kerk, waartoe wij behooren . . . niet eenige schuld heeft".

Zóó was hij ook geschikt de kerk en de geloovigen op hun schuld tegenover de wereld te wijzen, en heeft hij velen aangezet om meer als *belijders* en *getuigen* des Evangelies in het midden der menschen te verkeerren. „God almachtige geve u een verterende ijver, alsof de redding van allen, die behouden worden, alleen van uw trouw, van het vuur uwer overtuiging en de warmte van uw hart hing".

Zóó is hij niet alleen de eerste straatprediker van ons land geweest, maar is van heel zijn leven in woord en daad de oproep uitgegaan, waarmee hij zijn boek „Straatprediking" eindigt: „Barmhartigheid! Barmhartigheid! O, gij geloovigen, barmhartigheid voor ons volk en onze koloniën!

Ontwaakt en leert liefhebben met de liefde van Hem, die het verlorne zoekt en die gezworen heeft bij zijn heilige Naam, dat Hij geen lust heeft in den dood des zondaars, maar daarin, dat de zondaar zich bekeere en leve!"